

НЕНАД ФИЛИПОВИЋ

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

ПРАВОСЛАВНИ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ

nfilipovic.233007@bfspc.bg.ac.rs

DOI: <https://doi.org/10.18485/bogoslovlje.2025.84.2.3><https://orcid.org/0009-0006-5236-799X>

УДК: 253.4-29-277

27-243.67-277

ПРИМЉЕНО: 20.2.2025.

ОДОВРЕНО: 14.5.2025.

НЕБЕСКИ САВЕТ ПСАЛАМА 82 У СВЕТАЛУ ВААЛОВОГ ЦИКЛУСА

Сажетак: Овај рад истражује мотив небеског савета у Вааловом циклусу и његову рецепцију у Псалму 82. Компаративна анализа терминологије и структуре оба текста показује да Пс 82 полемички преузима и трансформира овај мотив, представљајући Господа као врховног судију, који осуђује хананска божанства због неправде. Док Ваалов циклус приказује небески савет као хијерархијски организован систем, у којем Ел врши владарску функцију, Пс 82 редифинише ову структуру, укидајући њене слојеве и уздижући Бога Израиља као јединог сувереног владара неба и земље. Ова адаптација одражава шире теолошке и социокултурне процесе који почивају на монотеистичком схватању Бога у Израиљу. ► *Кључне речи:* Ваалов циклус, Псалам 82, небески савет, угаритски текстови, Јахве, Ел, монотеизам, правда, судија, рецепција.

1. УВОД

Угаритски текстови представљају једину познату локалну збирку наративне поезије митско-теолошког садржаја са простора древног Блиског истока.¹ Њихов значај за проучавање западносемитске религије касног бронзаног доба је од непроцењиве вредности, зато што омогућавају увид у развијену поетску традицију која сеже све до мудросних и пророчких списа Старог Завета. Ова веза најочигледнија је у бројним мотивима угаритске књижевности који се могу срести у старозаветним текстовима.²

¹ John Gibson, "The Mythological Texts", in *Handbook of Ugaritic Studies*, eds. Wilfred Watson and Nicolas Wyatt (Leiden: Brill, 1999), 193–202.

² Види Jeffrey Niehaus, *Ancient Near Eastern Themes in Biblical Theology* (Grand Rapids, MI: Kregel Inc., 2008), 13; James Pritchard, "Introduction", in *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*, ed. James Pritchard (New Jersey: Princeton University Press, 1969), xix–xxiv.

Тема овог рада јесте компаративна анализа угаритског мита Вааловог циклуса и Псалма 82, са посебним освртом на заједнички мотив небеског савета, који представља кључни структурални и теолошки елемент оба текста. Основно истраживачко питање које се поставља јесте на који начин су наведени текстови слични, а у којим аспектима се разликују? Да ли су повезани вербално (синтаксички), тј. можемо ли говорити о специфичној рецепцији угаритске поезије у Пс 82, или повезаност постоји само на нивоу рецепције мотива и религијских представа?

2. УВОД У ВААЛОВ ЦИКЛУС

Овај рад се ослања на текст Вааловог циклуса према другој, проширеној едицији чувеног критичког издања угаритских текстова *The Cuneiform Alphabetic Texts from Ugarit, Ras ibn Hani and Other Places*, које су приредили Дитрих, Лорец и Санмартин. У навођењу Вааловог циклуса користимо стандардну КТУ скраћеницу.³

Међу текстовима пронађеним на глиненим таблицама у Угариту налази се и КТУ 1.1–1.6, познат као Ваалов циклус.⁴ На основу садржаја овог списка може се закључити да је написан у Угариту.⁵ Према подацима са краја шесте таблице (КТУ 1.6 VI 54–58), текст је на глинене таблице урезао писар Илималку, за време владавине краља Никмадуа II.⁶ Никмаду II је владао у XIV веку пре Христа,⁷ највероватније у периоду између 1350. и 1315. пре Христа,⁸ и био је савременик фараона Аменофиса IV.⁹ На основу ових података израда таблица може се датирати у другу половину XIV века пре

³ Нумерација у КТУ систему састоји се од четири броја: први означава жанровску категорију текста (с обзиром на то да КТУ текстове организује према књижевним врстама), други редни број таблице унутар те групе (при чему су таблице нумерисане у оквиру жанровске целине, а не појединачног текста), трећи број, у римској нотацији, указује на колону, док четврти број означава стих у датој колони. Будући да Ваалов циклус припада митолошким текстовима и обухвата шест таблица, његова ознака у КТУ систему гласи: КТУ 1.1–1.6. Види Manfred Dietrich, Oswald Loretz, Joaquin and Sanmartin, eds., *The Cuneiform Alphabetic Texts from Ugarit, Ras ibn Hani and Other Places (KTU: Second, Enlarged Edition)* (Münster: Ugarit Verlag, 1995), 1–28.

⁴ Оригиналан наслов овог дела остао нам је непознат. Међутим, на самом почетку шесте таблице сачуван је натпис *I b 'l* – О Ваалу (КТУ 1.6. I 1).

⁵ Otto Eissfeldt, "Zum geographischen Horizont der Ras-Schamra-Texte", ZDMG 94 (1940): 59–85.

⁶ Ово име се преводи као „света Хададова“ и илуструје политички значај божанства, Richard Hess, *Amarna Personal Names* (Winona Lake, In: Eisenbrauns, 1993), 119.

⁷ Kenneth Kitchen, "The King List of Ugarit", in *Ugarit-Forschungen* 9, eds. Kurt Bergerhof, Manfred Dietrich, Oswald Loretz (Kevelaer: Verlag Butzon & Bercker – Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag, 1977), 139.

⁸ Jordi Vidal, "The Origins of the Last Ugaritic Dynasty", *Altorientalische Forschungen* 33 (2006): 173.

⁹ Johannes C. de Moor, *The Seasonal Pattern in the Ugaritic Myth of Ba'lu* (Kevelaer: Verlag Butzon & Bercker – Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag, 1971), 47.

Христа, иако је сам мит знатно старији, са пореклом које сеже у средину другог миленијума пре Христа.¹⁰

Централна тема мита је Ваалова борба за краљевску власт, која се одвија у оквирима динамике небеског савета.¹¹ Политички карактер наратива указује да су примарни реципијенти овог текста били припадници угаритске више класе, што додатно потврђује повезаност таблица са градским елитама. Ипак, ово не искључује могућност да је текст био познат и ширем становништву Угарита.¹²

Ваалов циклус се структурно може поделити у односу на шест таблица на којима је написан. Прве две (KTU 1.1-1.2) описују космогонијску борбу Ваала и Јама, божанства чије се име преводи као „Море“. Борба између наведених божанстава се завршава Вааловом победом и прославом у виду гозбе. Након победе над Јамом, Ваал себи гради велелепну палату као симбол свог краљевског достојанства (KTU 1.3-1.4), да би се на крају суочио са божанством по имену Мот, чије се име преводи као „Смрт“ (KTU 1.4-1.5). У две кратке интерполације (KTU 1.2. III; KTU 1.6. I), као посебан Ваалов супарник, помиње се божанство Атар. Значајно је истаћи да се конфликти између Ваала и његових противника одвијају у контексту сложених интрига и сплетки унутар небеског савета. Овај спис жанровски можемо одредити као мит,¹³ или митски еп.¹⁴

3. МОТИВ НЕБЕСКОГ САВЕТА У ВААЛОВОМ ЦИКАУСУ

Може се рећи да небески савет представља веома учестао мотив старооријенталне књижевности¹⁵ који се развио у историјском контексту краљевских дворова на древном Блиском истоку.¹⁶ Анализа овог мотива најпре захтева одговарајућа термилошка разматрања. У текстовима са древног

¹⁰ De Moor, *The Seasonal Pattern*, 52.

¹¹ Mark Smith, *The Ugaritic Baal Cycle: Volume I Introduction with Text, Translation and Commentary of KTU/CAT 1.1-1.2* (Leiden: Brill, 1994), xxii; Mark Smith and Pitard Wayne, *The Ugaritic Baal Cycle: Volume II Introduction with Text, Translation and Commentary of KTU/CAT 1.3-1.4* (Leiden: Brill, 2009), 14.

¹² Smith, *The Ugaritic Baal Cycle*, I, xxii-xxxvi.

¹³ Jack M. Sasson, "Literary Criticism, Folklore and Ugaritic Literature", in *Ugarit in retrospect: Fifty Years of Ugarit and Ugaritic*, ed. Gordon Young (Winona Lake, In: Eisenbrauns, 1981), 81-98.

¹⁴ Heda Jason, *Ethnopoetry – Form, Content, Function* (Bonn: Linguistica Biblica, 1977), 32; Gibson, "The Mythological Texts", 193.

¹⁵ Theodore Mullen, *The Divine Council in Canaanite and Early Hebrew Literature* (Chico, Ca: Scholars Press, 1980), 113.

¹⁶ Mark Smith, *The Early History of God: Yahweh and the Other Deities in Ancient Israel* (San Francisco, Ca: Harper and Row Publishers, 1990), 7-11.

Блиског истока учестало се користе изрази попут „савет“, „сабор“ или „скуп“ како би се означила окупљена божанска бића. Овај модел небеске социјалне структуре представља доминантан начин описивања мањих божанских група унутар ширег пантеона.

Ваалов циклус користи корен *phr* како би о небеском савету говорио као: *phr bn'ilm* – скупу божанских синова (KTU 1.4 III 14) и *phr m'd* – окупљеном савету (KTU 1.2 I 14, 15, 20, 31).¹⁷ У KTU 1.2. I пет пута наилазимо на синтагму *phr m'd*, која се у свих пет случајева односи на небески савет, којим председава Ел, врховно божанство западносемитског пантеона.¹⁸

Веома је важно истаћи да се небески савет увек окупља око божанства које њиме председава, чиме се уједно дефинише његова хијерархијска структура. Тако небески савет може бити подређен Елу, а некада и Ваалу.¹⁹ Међутим, чак и у случајевима у којима се не срећемо са овако експлицитном терминологијом, присуство небеског савета може се идентификовати и на основу контекста, односно у ситуацијама у којима су два или више божанстава сабрана око Ела.²⁰

Хијерархија је од пресудног значаја за функционисање овог тела у старороријенталној књижевности. Пажљива анализа садржаја Вааловог циклуса указује на постојање четворостепене статусне поделе међу божанствима угаритског пантеона: 1) највиши ауторитет припада Елу и његовој супрузи Атирати, 2) за њима следе ратничка божанства, чија је улога да владају космосом у Елово име: Ваал, Јам и Мот, 3) управљачком слоју је директно потчињен сталеж богова занатлија, који у Вааловом циклусу представља Котар, 4) најнижи ред небеског савета сачињавају гласници, који нису у потпуности суверени ни над чим, већ служе вишим од себе, преносећи њихове поруке и говорећи у њихово име. Овакви односи међу божанствима небеског савета верно осликавају социјалну структуру Угарита, почевши са Еловом улогом небеског оца и цара.²¹

¹⁷ Mark Smith, *Origins of Biblical Monotheism: Israel's Polytheistic Background and the Ugaritic Texts* (Oxford: Oxford University Press, 2001), 41; Thorkild Jacobsen, "Primitive Democracy in Ancient Mesopotamia," *Journal of Near Eastern Studies* 2 (1943): 159-172; Geoffrey Evans, "Ancient Mesopotamian Assemblies: An Addendum," *Journal of the American Oriental Society* 78 (1958): 114-115.

¹⁸ Mullen, *The Divine Council*, 128-129; Richard Clifford, *Cosmic Mountain in Canaan and the Old Testament* (Cambridge: Harvard University Press, 1972), 43.

¹⁹ Smith, *Origins of Biblical Monotheism*, 43.

²⁰ Frank Cross, *Canaanite Myth and Hebrew Epic: Essays in the History of the Religion of Israel* (Cambridge: Harvard University Press, 1997), 37; 183.

²¹ Lowell Handy, "Dissenting Deities or Obedient Angels: Divine Hierarchies in Ugarit and the Bible," *Biblical Research* XXXV (1990): 19-26; Cross, *Canaanite Myth and Hebrew Epic*, 41.

3.1. СЕДНИЦА НЕБЕСКОГ САВЕТА ВААЛОВОГ ЦИКЛУСА

KTU 1.2. I 11-41:²²

Јам шаље своје гласнике небеском савету

11. Јам шаље гласнике,
судија Нахар²³ (своје) посланство.
12. Они се радују веома.
13. Њихово се срце радује.
Њихови носеви су отворени.
„Идите момци, не часите часа!“
14. „Идите сада савету окупљеном на гори Лалу!
15. Не падајте пред Еловим стопалима,
не клањајте се окупљеном савету!²⁴
16. Већ усправно стојећи говорите!²⁵
17. Реците бики, моме оцу Елу,
објавите окупљеном савету:
„Овако заповеда Јам, ваш господар,²⁶
ваш судија Нахар:
18. „Предајте, о богови, онога коме сте послушни,
онога коме сте послушни, о мноштво.
19. Предајте ми Ваала како бих га понизио,
сина Дагоновог,
како бих његово запленио злато.““

²² Превод аутора.

²³ *Судија (Река) Нахар* – *lpt nhr* је Јамов главни епитет. Ову титулу не треба посматрати само у судском већ и у политичком контексту, у коме би њено значење одговарало особи која врши власт на неком простору, не искључујући њен прерогатив да суди и пресуђује. Види Samuel Loewenstamm, *Comparative Studies in Biblical and Ancient Oriental Literatures* (Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag, 1980), 349.

²⁴ Ово место употребом синтагме *phr m'el* – *окупљени савети* представља најпотпунији опис небеског савета, као и његовог рада у читавом корпусу угаритских текстова. Види Smith, *The Ugaritic Baal Cycle*, I, 286-287.

²⁵ Забравивши својим гласницима да се клањају Елу и небеском савету и наредивши им да говоре усправно стојећи, Јам им заправо наређује да занемаре устаљена правила дипломатског протокола и дворски „бонтон“. Они ће то урадити и тиме показати неопростиво непоштовање. Види Mark Smith, *The Ugaritic Baal Cycle*, I, 288; De Moor, *An Anthology*, 31.

²⁶ Порука коју Јам шаље небеском савету у стиховима 17-19 и 33-35 представља веома учесталу уводну формулу писама пронађених у рушевинама Угарита. Наиме, за Јамову поруку небеском савету користи се именица *thm*, која се у овом контексту може превести као декрет или заповест. Будући да је Јам ословљен титулом *b'el* – господар (Ваал), из заједничке употребе ова два термина можемо закључити да ова порука означава вид комуникације која се одвија на релацији господар-слуга, где је оваква употреба наведених термина веома учестала. Ови стихови наговештавају потенцијалну потчињеност читавог небеског савета Јаму. Види Smith, *The Ugaritic Baal Cycle*, I, 289-291.

Јамови гласници стижу међу небески савет

20. Они одмах отидоше
на гору Лалу,
окупљеноме савету.
21. За то време богови седоше да се госте,
свети²⁷ (седоше) да једу.²⁸
А Ваал је стајао пред Елом.²⁹
22. „Ено их!“ (Чим) богови угледаше,
чим угледаше Јамове гласнике,
посланство судије Нахара.
23. (Одмах) спустише своје главе,³⁰
на колена своја,
на престолима своје власти.
24. Њима Ваал одговара:
25. „Зашто сте спустили, о богови, своје главе,
на колена своја,
на престолима своје власти?“

²⁷ Овај стих чланове небеског савета представља као *ilm* – бојове и *bn qdš*. Друга одредница је мање јасна. Наиме, она се може довести у везу са KTU 1.4. VI 46 и тако би представљала седамдесет синова Атират. Међутим, то је мало вероватно. Највероватније је у питању устаљена одредница светости. Види Smith, *The Ugaritic Baal Cycle*, I, 294; Marvin Pope, *El in the Ugaritic Texts* (Leiden: Brill, 1955), 44.

²⁸ Осим Ваала, сви богови седе на својим престолима и госте се. Гозба је најучесталији приказ рада небеског савета у угаритској књижевности, Jacobsen, “Primitive Democracy”, 167–168.

²⁹ Ово је веома устаљена формулација (*qm l*) која указује на дворјанина који стоји пред краљем. Она нам може бити позната из: Пост 18, 18; Изл 18, 13; Суд 3, 19; 1Сам 20, 25; 1Цар 22, 19; Зах 4, 14. Овај стих је такође занимљив зато што осликава динамику хијерархије у угаритском пантеону. Помен да Ваал стоји пред Елом, који седи на свом престолу, служи као доказ Еловог старешинства над небеским саветом наспрот тврдњама о копњењу његовог краљевског статуса или подели власти између Ваала и Ела. Упореди Smith, *The Ugaritic Baal Cycle*, I, 295–296; Cross, *Canaanite Myth and Hebrew Epic*, 37; Conrad L'Heureux, *Rank Among the Canaanite Gods El, Ba'al and the Rephaim* (Missoula, MT: Scholars Press, 1979), 3–49; Pope, *El in the Ugaritic Texts*, 25–35; Arvid Kapelrud, “Temple Building, a Task for Gods and Kings”, *Orientalia* 32, № 1 (1963): 56–62; 59; Ulf Oldenburg, *The Conflict Between El and Baal in Canaanite Religion* (Leiden: Brill, 1969), 123–125; Handy, *Among the Hosts of Heaven*, 79; Werner Schmidt, *Königtum Gottes in Ugarit und Israel* (Berlin: De Gruyter, 1966), 21–26.

³⁰ Спуштање главе у културама древног Блиског истока може индичирати неколико ствари. Међутим, у овом контексту оно означава страх окупљених богова да покажу непокорност према Јамовим заповестима. Види Cross, *Canaanite Myth and Hebrew Epic*, 183; Harold Ginsberg, “Ugaritic Myths Epics and Legends”, in *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*, ed. James Pritchard (New Jersey: Princeton University Press, 1969), 130; Paul Kruger, “On non-verbal communication in the Baal epic”, *Journal for Semitics* 1, № 1 (1989): 62.

26. Хоћете ли богови једногласно одговорити,³¹
писму Јамових гласника,³²
посланству судије Нахара?
27. Уздигните, о богови,
главе своје са врхова колена својих,
на престолима своје власти.
28. Ја ћу одговорити Јамовим гласницима,
посланству судије Нахара.
29. Богови уздигоше главе своје,
са врхова колена својих
на престолима своје власти.

Гласници преносе Јамову поруку

30. Тада стигоше Јамови гласници,
посланство судије Нахара.
31. Пред Еловим стопалима (они) не падају,
пред сабраним саветом они се не клањају.
32. Стојећи усправно, они говоре
и понављају што им је заповеђено.
33. По пламен, по два пламена они стварају,
њихов је језик попут оштрог мача.
34. Они казују своме оцу, бику Елу:
„(Ово су) речи Јама, вашег господа,
вашег господара, судије Нахара:
35. Предајте, о Богови, онога коме сте послушни,
онога коме сте послушни, о мноштво.
Предајте ми Ваала како бих га понизио,
сина Дагоновог,
како бих његово запленио злато.““

³¹ Овакав превод је изазивао неслагања. Наиме, спорно је да ли Ваалово питање *'ahd 'ilm t 'nu* треба превести: „Хоће ли један од богова...“, или: „Хоће ли богови једногласно одговорити...“. Смит сматра да је реч о Вааловом позиву небеском савету као таквом да Јамовим гласницима одговори са ауторитетом једног судског тела. Види Smith, *The Ugaritic Baal Cycle*, I, 301-302; Anson F. Rainey, “The Scribe at Ugarit his Position and Influence”, *Proceedings of the Israel Academy of Sciences and Humanities (Jerusalem)* № 3 (1969): 141-142.

³² У овом контексту се *lht*. (глинена таблица на којој се писало) може превести као писмо. Наиме, у дипломатским протоколима дворова са древног Блиског истока била је веома учестала пракса да изасланици читају дипломатске поруке пред локалним краљем, који је за то време седео на престоли у присуству свога краљевског савета, или бар најважнијих „мини-стара“. Види Rainey, “The Scribe at Ugarit”, 141-142; De Moor, *An Anthology*, 32.

Ел одговара

36. И одговори им бик Ел, његов отац:³³
 „О Јаме, Ваал је твој роб,
 37. Ваал је твој роб,³⁴ о Нахару,
 син Дагонов твој је сужањ.
 38. Он ће ти донети данак,
 као (остали) богови данак ће ти донети,
 као свети принеће ти жртву.“

Ваал одговара

- Разбесне се краљевић Ваал,³⁵
 39. у (леву) руку узе буздован,
 а у десну топуз.³⁶
 Па поче момке ударати.³⁷
 40. Његову десницу Анат стегну,
 а левицу А(с)тарта.
 41. „Зашто удари Јамове гласнике,
 посланство судије Нахара?“³⁸

³³ Наредни стихови савршено осликавају неправду и каприциозност како Ела, тако и целокупног хананског пантеона. Овде Ел двојако одговара Јамовим посланицима. Пре свега, Јамов захтев и Елов одговор осликавају однос господара и слуге. Ел објављује вазални статус Ваала у односу на Јама. Ел се, вероватно у страху, повинује Јамовим заповестима и предаје Ваала да му буде слуга 'bd и роб 'asr, а Ваал треба да плати данак Јаму као свом новом господару. У дипломатској преписци из рушевина Угарита пронађени су документи који идентичну терминологију примењују на односе међу владарима Угарита и околних царстава. Види Greenfield, "Some Aspects of Treaty Terminology in the Bible", in 'Al Kanfei Yonah: Collected Studies of Jonas C. Greenfield on Semitic Philology, 2, eds. Shalom Paul and Avital Pinnick (Leiden: Brill, 2001), 901; Frank Fensham, "Notes on Treaty Terminology in Ugaritic Epics", in *Ugarit-Forschungen 11: Festschrift für Claude F. A. Schaeffer zum 80. Geburtstag*, eds. Kurt Bergerhof, Manfred Dietrich and Oswald Loretz (Kevelaer: Verlag Butzon & Bercker - Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag, 1979), 272; Smith, *The Ugaritic Baal Cycle*, I, 308.

³⁴ За приказ робовског статуса у законодавству древног Блиског истока види Ненад Божић, „Библијске одреднице о робовима у светлу старооријенталног законодавства“, *Бојословље* LXX, № 2 (2011): 4-26.

³⁵ Епитет *zbl b l* краљевић Ваал истиче Ваалово место у краљевској породици угаритског пантеона. Ово место представља најранију употребу титуле *zbl*, која нам је из Новог Завета позната као Велзевул (Мт 10, 25; 12, 24, 27; Мк 3, 22; Лк 11, 15; 18, 19). Види Smith, *The Ugaritic Baal Cycle*, I, 310; 336.

³⁶ У питању су тупа оружја попут буздована. Види Smith, *The Ugaritic Baal Cycle*, I, 310-311.

³⁷ У питању су Јамови гласници. Види Smith, *The Ugaritic Baal Cycle*, I, 310.

³⁸ Текст се овде прекида и постаје неразумљив, али мислимо да је наведени текст сасвим довољан да илуструје природу небеског савета у Вааловом циклусу.

4. УВОД У ПС 82

Псалам 82 је приписан Асафу, који се помиње као храмовни појац на двору цара Давида (1Дн 15, 17). Време настанка овог псалма је јако тешко одредити, али је сасвим сигурно да је веома стар. Архаичан језик даје основе претпоставци Џејмса Акермана да он највероватније потиче из предмонархијског периода.³⁹

Историјски контекст Пс 82 треба посматрати у светлу тешких животних околности, које су могле укључивати рат, ропство или неку другу кризу током које су његови реципијенти тражили Божију правду. Стога је циљ писања овог псалма највероватније истицање моћи, силе и праведности Јахвеа, Бога Израиља, који се пореди са неправедним и смртним хананским боговима.⁴⁰

Садржај Пс 82 се може описати као песнички извештај седнице небеског савета,⁴¹ у оквиру којег Господ због неправде суди члановима овог скупа, који се могу идентификовати као хананска божанства.⁴² Тематска и стилска обележја Пс 82 блиска су пророчкој књижевности, те, иако се нигде не помиње да је у питању пророчка визија, садржај сугерише такав карактер. Жанровски, Пс 82 се стога најпрецизније може сврстати у оквир парничне тужбе.⁴³

5. НЕБЕСКИ САВЕТ У ПС 82

ПСАЛАМ АСАФОВ

1. Бог устаде на збору божанском,
усред богова пресуди:
2. „Докле ћете криво судити
и зликовце оправдавати?
3. Заштитите слабог и сиромашног,
оправдајте прогоњеног и потлаченог!
4. Избављајте убог и невољника,
спасавајте га из руке зликоваца!”
5. Међутим, они не схватају и не разумеју,
по тами ходају,
задрмаше се сви темељи земље.

³⁹ James Ackerman, *An exegetical study of Psalm 82*, PhD diss. (Harvard Divinity School, 1966), 439.

⁴⁰ Willem Prinsloo, “Psalm 82: Once Again, Gods or Men?”, *Biblica* 76, № 2 (1995): 227–228.

⁴¹ David Fleming, *The Divine Council as Type-Scene in the Hebrew Bible*, PhD Diss. (The Southern Baptist Theological Seminary, 1989), 132.

⁴² За опширнију аргументацију у прилог посматрања оптуженика у Пс 82 као божанских бића види Marvin Tate, *Psalms 51–100*, World Bible Commentary 20 (Grand Rapids, MI: Zondervan, 1991), 330; Smith, *Origins of Biblical Monotheism*, 48.

⁴³ Tate, *Psalms 51–100*, 332–334.

6. Тада рекох: „Ви сте богови
и сви сте синови Свевишњег,
7. али ћете као људи помрети,
као поглавари пашћете!“
8. Устани, Боже, суди земљи,
јер теби припадају сви варвари!

Псалм 82 Господа (אֱלֹהִים) ситуира на седницу небеског савета (בְּעִדְתָּאֵל), међу богове (בְּקִרְבֵּי אֱלֹהִים). Терминологија којом се писац служи довела је до полемике о питању идентитета актера, међутим, не и ситуираности радње овог псалма. Неслагања се јављају приликом тумачења именице אֱלֹהִים, као и њене функције у оквиру синтагме בְּעִדְתָּאֵל. Постоје претпоставке да се овде ради о небеском савету угаритског Ела, на коме Господ устаје као тужитељ пред Елом, који је врховни судија.⁴⁴ Смит је мишљења да се ова именица односи на Бога Израиља, који сасвим сигурно не може председавати овим саветом, већ само на њему учествује. Међутим, при оваквој поставци остаје нејасно ко заправо председава небеским саветом.⁴⁵ Мален ову недоумицу решава тако што показује да је синтагма בְּעִדְתָּאֵל заправо један технички термин који служи да би означио небески савет и који је просто позајмљена реч из хананског миљеа. Оваква употреба наведене синтагме ни на који начин не умањује статус Бога Израиља, нити га ставља у подређени положај у односу на неко од хананских божанстава. Напротив, Он је представљен као председавајући и врховни судија овог тела.⁴⁶

Приказ Господа окруженог члановима небеског савета није стран старозаветној књижевности (1Цар 22, 19; Иса 6, 1-2; Пс 29; 82; 89; Јов 1, 6; 2, 1), где се Он доследно представља као царска фигура око које се окупља ово тело. Такав статус је посебно наглашен употребом глагола בָּצַד, који представља један од техничких термина за учешће у раду краљевских и небеских савета. Поред своје техничке природе, глагол בָּצַד означава да је Бог Израиља, уставши да суди, преузео примат над члановима овог тела.⁴⁷ Господња улога праведног судије такође није страна старозаветним писцима (Пс 9, 8-9; 10, 14-18; 68,6; 74, 21-22; 76, 10; 96, 10, 13; 98, 9; 146, 9), а поред тога, учестала су и места на којима Господ суди народима (Пс 75, 5-9; 76, 8-10). Господња власт се протеже и на небеску реалност, па он, осим људи-ма, може судити и небеским бићима (Јов 4, 17-18; Иса 24, 21 и Пс 82).⁴⁸

Стихови 2-5 означавају оптужницу коју Господ износи пред божанства хананског пантеона. Њихово значење је двослојно. С једне стране, писац

⁴⁴ Otto Eissfeldt, "El and Yahweh", *Journal of Semitic Studies* № 1 (1956): 29-30.

⁴⁵ Smith, *Origins of Biblical Monotheism*, 48-49.

⁴⁶ Mullen, *The Divine Council*, 230.

⁴⁷ Mullen, *The Divine Council*, 231.

⁴⁸ Mullen, *The Divine Council*, 232-233.

подсећа своје реципијенте на услове Завета који је Израиљ склопио са Господом;⁴⁹ с друге, узевши историјски контекст овог псалма у обзир, у осуди неправде хананских богова уочава се осуда неправде хананских народа. На древном Блиском истоку било је учестало схватање да је сваки народ представљао наследство или посед једног божанства, којим оно управља као суверен. Са оваквом концепцијом сусрећемо се у Понз 32, 8–9.⁵⁰

Стихови 2–4 представљају кључне тачке оптужнице усмерене на неправду. На основу упоредне анализе Понз 32, 8–9 и 33, 3, Мален закључује да је основна улога небеског савета била дељење правде међу народима и одржавање функционалног космолошког поретка, а да је неправда хананских божанстава проузроковала велике кризе на земљи и пореметила космолошки склад. Будући да је осуда за неправедност могла довести до смењивања земаљских владара, по истом принципу, Господ изриче пресуду хананским божанствима због њиховог пропуста у испуњавању задатих обавеза. У стиху 5 истиче се да њихова неправда производи космичке последице, узрокујући потресе самих темеља земље. Отуда, тужба за неправду (2–5) логично води ка осуди хананских богова (6–7). Мален још додаје да базична неправедност у овом кључу доводи у питање сам божански статус хананског пантеона.⁵¹

Треба имати у виду да у угаритским текстовима постоји светоназор у коме су појединачни богови, представници другог или управитељског слоја небеског савета, били схватани као краљеви хананских народа задужени за складан космички, али и политички, поредак (КТУ 1.2 III 17–18; 1.6 VI 26–29). Уколико би тај поредак био нарушен ратом који би исходило страшним мукама којима су Израиљци били подложени, сасвим је оправдано претпоставити да библијски текст Пс 82 преузима и преобличава ову представу у полемичком кључу. Божанства која су у угаритском корпусу приказана као управитељи народа и чувари космичког склада у псалму постају оптуженици на Божијем суду, управо због тога што нису испунили своју улогу „добрих управитеља“. Њихова неправда није само митолошка категорија, већ се одражава у конкретном историјском искуству јеврејског народа. На тај начин, псалмопојац истовремено полемиче са западносемитским концептом небеског савета и преноси снажну теолошку поруку: „Господ је једини истински суверени владар који гарантује правду и космички поредак, док сви ‘синови свевишњег’ губе свој статус и бивају подвргнути Његовом суду.“

Идентитет оптуженика ове парнице можемо утврдити на основу 6. стиха који чланове небеског савета назива синовима свевишњег. Епитет *בְּנֵי אֵל* се у

⁴⁹ Willem Van Gemenen, “Psalms”, in *The Expositor’s Bible Commentary*, ed. Frank E. Gaebelein (Grand Rapids, Mi: Zondervan, 1991), 535.

⁵⁰ Smith, *Origins of Biblical Monotheism*, 48.

⁵¹ Mullen, *The Divine Council*, 237.

овом случају односи на хананског Ела који је у западносемитском пантеону био отац свих божанстава и председавајућа фигура небеског савета.⁵²

Треба истаћи да на синтагму בְּנֵי עֵלִיִן (синови свевишњег) наилазимо само на једном месту у Старом Завету (Пс 82, 6), док је њен когнат *bn'ilm* учествовао у корпусу угаритских текстова (KTU 1.4 III 14; 1.40, 7, 16, 24, 25, 33, 34, 41, 42; 1.62, 7; 1.65, 1.3; 1.123, 15). Псалм 82, 1 користи синтагму בְּעֵדֶת־לַאֱלֹהִים окупљајући небески савет око Ела, те с правом можемо закључити да су „синови свевишњег“ којима Господ суди, заправо, синови наведеног Ела, тј. хананског Ела Елиона, а да се, у случају Пс 82, 1 и 6, теоним אֱלֹהִים и епитет עֵלִיִן могу посматрати као референце на исто божанство.

Уколико се, притом, има у виду и да Пс 82 највероватније потиче из предмонархијског периода, релативно кратка временска дистанца која га дели од корпуса угаритских списа омогућава да се оправдано говори о термилошким паралелама. Додатну потврду оваквом приступу пружа и литерарни контекст у којем се ове синтагме јављају, будући да се и у Пс 82 и у угаритским текстовима доследно и без изузетка односе на скупштину небеског савета.

У стиху 7 Господ изриче пресуду хананским божанствима. Његова казна је двојака. Она има смртни исход, који са собом повлачи и колапс хијерархијске структуре хананског пантеона. Бог Израиља овим чином, заправо, исти и укида. На практичном нивоу то значи да је Он једини Бог и универзални судија, а да се четворостепена структура небеског савета Вааловог циклуса урушава тако што Он заузима Елово место, други слој бива осуђен на смрт, трећи угашен, а задаци четвртог слоја бивају делегирани пророцима.⁵³

Псалм се завршава пророчким вапајем Богу да устане и суди земљи онако како је пресудио хананским божанствима.

6. ЗАКЉУЧАК

Анализа терминологије коју писац Псалма 82 користи за опис седнице небеског савета на којој Господ изриче суд указује на то да су хананска божанства представљена као оптуженици. Овај закључак заснива се на јасним паралелама са Вааловим циклусом, због чега можемо говорити о рецепцији мотива небеског савета у Пс 82.

Будући да Господ хананским божанствима суди због њихове неправде, која је таква да се од ње темељи земље тресу, ову рецепцију ћемо, пре свега,

⁵² Иако у сачуваном корпусу наративне поезије из Угарита ни на једном месту не налазимо Ела ословљеног епитетом свевишњи, међу научницима постоји консензус да се епитет свевишњи изворно односио на њега. Види Eric Elnes and Patrick Miller, "Elyon", in *Dictionary of Deities and Demons* (Leiden: Brill, 1999), 295; Pope, *El in the Ugaritic Texts*, 55–57; Cross, *Canaanite Myth and Hebrew Epic*, 50–52; Smith, *Origins of Biblical Monotheism*, 49.

⁵³ Smith, *Origins of Biblical Monotheism*, 49.

означити као полемичку. Псалмопојац недвосмислено и сасвим експлицитно вербализује осуду хананског светоназора, који сматра узроком зла и неправде у свету.

Осим полемичке адаптације мотива небеског савета из Вааловог циклуса, у Пс 82 долази и до његове структурне трансформације. За разлику од угаритске традиције, где небески савет функционише у четири хијерархијска слоја, у Пс 82 ова структура је знатно редукована. Господ преузима улогу врховног владара и судије, која је у Вааловом циклусу припадала Елу, при чему Господња реч добија нормативну снагу, а Његова воља постаје једини ауторитет који одређује динамику и исход деловања савета.

У оваквој реконфигурацији, Бог Израиља заузима место првог, владајућег слоја, док други слој, који је у угаритском моделу обухватао управљачка божанства, бива подвргнут суду због злоупотребе власти. Трећи слој је у потпуности елиминисан, а четврти је преображен у пророчки глас, који вапи за Господњом правдом.

Рецепција мотива небеског савета из угаритске књижевности, а посебно из Вааловог циклуса, у Пс 82 има изразито полемички карактер, будући да је усмерена на питање правде. Псалмопојац представља Елов небески савет као једно легло неправде космичких размера. Ово тело задужено за домаћинско управљање космосом показује одсуство елементарног познавања правде, те се тресу сами темељи земље.

Псалам 82 може се тумачити као критичко преиспитивање и одбацивање старијих митско-теолошких схватања угаритске традиције. Полемички став псалмопојца доводи до радикалне теолошке трансформације, у којој Бог Израиља преузима улогу универзалног судије и господара свих народа. У том контексту, хананска божанства се показују као неправедни и неспособни управитељи, чија владавина не доноси космички поредак, већ, напротив, хаос. Стога, једини исправан исход јесте њихово лишавање власти, кажњавање и Господње преузимање суверене управе, како би се међу свим народима успоставила правда.

Овај мотив је зато у органској вези са животним околностима Пс 82, који настаје у периоду великих невоља за изабрани народ, највероватније у предмонархијском периоду, када Израиљци нису имали сопствену државу те су робовали околним народима. У таквим околностима се чује пророчки вапај ка Господу да Он узме правду у своје руке.

Према томе, може се закључити да писац Пс 82 свесно користи мотив небеског савета угаритске књижевности, а конкретно Вааловог циклуса, како би теолошки артикулисао схватање које Богу Израиља даје примат над целокупном творевином. Будући да су оптужбе за неправду које Господ износи комплементарне представама о хананским божанствима у Вааловом циклусу, сматрамо да се овај текст показао јако корисним за дубље разумевање Пс 82.

БИБЛИОГРАФИЈА BIBLIOGRAPHY

ИЗВОРИ

- *Светио Писмо Стариој завети*. Прев. Драган Милин. Београд: Библијско друштво Србије, 2023.
- Dietrich, Manfred, Loretz, Oswald, and Sanmartin, Joaquin, eds. *The Cuneiform Alphabetic Texts from Ugarit, Ras ibn Hani and Other Places (KTU: Second, Enlarged Edition)*. Münster: Ugarit Verlag, 1995.
- Ellinger, Karl, and Rudolph, Wilhelm. *Biblia Hebraica Stuttgartensia*. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2020.
- Pritchard, James, ed. *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*. New Jersey: Princeton University Press, 1969.
- Smith, Mark. *The Ugaritic Baal Cycle: Volume I Introduction with Text, Translation and Commentary of KTU/CAT 1.1-1.2*. Leiden: Brill, 1994.
- Smith, Mark, and Wayne, Pitard. *The Ugaritic Baal Cycle: Volume II Introduction with Text, Translation and Commentary of KTU/CAT 1.3-1.4*. Leiden: Brill, 2009.

СЕКУНДАРНА ЛИТЕРАТУРА

- Божовић, Ненад. „Библијске одреднице о робовима у светлу старооријенталног законодавства.“ *Бојословље* LXX, № 2 (2011): 4-26.
- Ackerman, James. *An exegetical study of Psalm 82*. PhD diss. Harvard Divinity School, 1966.
- Clifford, Richard. *Cosmic Mountain in Canaan and the Old Testament*. Cambridge: Harvard University Press, 1972.
- Cross, Frank. *Canaanite Myth and Hebrew Epic: Essays in the History of the Religion of Israel*. Cambridge: Harvard University Press, 1997.
- Eissfeldt, Otto. “Zum geographischen Horizont der Ras-Schamra-Texte.” *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* 94 (1940): 59-85.
- Elnes, Eric, and Miller, Patrick. “Elyon.” In *Dictionary of Deities and Demons*, 291-299. Leiden: Brill, 1999.
- Evans, Geoffrey. “Ancient Mesopotamian Assemblies: An Addendum.” *Journal of the American Oriental Society* 78 (1958): 114-115.
- Fensham, Charles. “Notes on Treaty Terminology in Ugaritic Epics.” In *Ugarit-Forschungen 11: Festschrift für Claude F. A. Schaeffer zum 80. Geburtstag*. Eds. Kurt Bergerhof, Manfred Dietrich and Oswald Loretz, 265-274. Kevelaer: Verlag Butzon & Bercker - Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag, 1979.
- Fleming, David. *The Divine Council as Type-Scene in the Hebrew Bible*. PhD Diss. The Southern Baptist Theological Seminary, 1989.
- Greenfield, Jonas. “Some Aspects of Treaty Terminology in the Bible.” In *‘Al Kanfei Yonah: Collected Studies of Jonas C. Greenfield on Semitic Philology*, 2. Eds. Shalom Paul and Avital Pinnick, 901-906. Leiden: Brill, 2001.

- Jacobsen, Thorkild. "Primitive Democracy in Ancient Mesopotamia." *Journal of Near Eastern Studies* № 2 (1943): 159-172.
- Jason, Heda. *Ethnopoetry – Form, Content, Function*. Bonn: Linguistica Biblica, 1977.
- Handy, Lowell. *Among the Hosts of Heaven: The Syro-Palestinian Pantheon as Bureaucracy*. Winona Lake, In: Eisenbrauns, 1994.
- Handy, Lowell. "Dissenting Deities or Obedient Angles: Divine Hierarchies in Ugarit and the Bible." *Biblical Research* XXXV (1990): 18-35.
- L'Heureux, Conrad E. *Rank Among the Canaanite Gods El, Ba'al and the Rephaim*. Missoula, Mt: Scholars Press, 1979.
- Hess, Richard. *Amarna Personal Names*. Winona Lake, In: Eisenbrauns, 1993.
- Kapelrud, Avid. "Temple Building, a Task for Gods and Kings." *Orientalia* 32, № 1 (1963): 56-62.
- Loewenstamm, Samuel. *Comparative Studies in Biblical and Ancient Oriental Literatures*. Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag, 1980.
- Kitchen, Kenneth. "The King List of Ugarit." In *Ugarit-Forschungen* 9. Eds. Kurt Bergerhof, Mafried Dietrich and Oswald Lorentz, 113-142. Kevelaer: Verlag Butzon & Bercker – Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag, 1977.
- Kruger, Paul. "On non-verbal communication in the Baal epic." *Journal for Semitics* 1, № 1 (1989): 54-69.
- De Moor, Johannes. *The Seasonal Pattern in the Ugaritic Myth of Ba'lu*. Kevelaer: Verlag Butzon & Bercker – Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag, 1971.
- Mullen, Theodore. *The Divine Council in Canaanite and Early Hebrew Literature*. Chico Ca: Scholars Press, 1980.
- Niehaus, Jeffrey. *Ancient Near Eastern Themes in Biblical Theology*. Grand Rapids, Mi: Kregel Inc., 2008.
- Oldenburg, Ulf. *The Conflict Between El and Baal in Canaanite Religion*. Leiden: Brill, 1969.
- Pope, Marvin. *El in the Ugaritic Texts*. Leiden: Brill, 1955.
- Prinsloo, Willem. "Psalm 82: Once Again, Gods or Men?" *Biblica* 76, № 2 (1995): 219-228.
- Rainey, Anson. "The Scribe at Ugarit his Position and Influence." *Proceedings of the Israel Academy of Sciences and Humanities (Jerusalem)* № 3 (1969): 126-147.
- Sasson, Jack. "Literary Criticism, Folklore and Ugaritic Literature." In *Ugarit in retrospect: Fifty Years of Ugarit and Ugaritic*. Eds. Gordon Young, 81-98. Winona Lake, In: Eisenbrauns, 1981.
- Schmidt, Werner. *Königtum Gottes in Ugarit und Israel*. Berlin: De Gruyter, 1966.
- Smith, Mark. *The Early History of God: Yahweh and the Other Deities in Ancient Israel*. San Francisco: Harper and Row Publishers, 1990.
- Smith, Mark. *Origins of Biblical Monotheism: Israel's Polytheistic Background and the Ugaritic Texts*. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- Tate, Marvin. *Psalms 51-100*. World Bible Commentary 20. Grand Rapids, Mi: Zondervan, 1991.
- Vidal, Jordi. "The Origins of the Last Ugaritic Dynasty." *Altorientalische Forschungen* 33 (2006): 168-175.
- Watson, Wilfred, and Wyatt, Nicolas, eds. *Handbook of Ugaritic Studies*. Leiden: Brill, 1999.

NENAD FILIPOVIĆ

University of Belgrade
Faculty of Orthodox Theology
nfilipovic.233007@bfspc.bg.ac.rs

THE DIVINE COUNCIL OF PSALM 82 IN THE LIGHT OF THE BAAL CYCLE

Summary: This paper examines the motif of the divine council in the Baal Cycle and its reception in biblical Psalm 82. A comparative analysis of the terminology and structure of both texts reveals that Psalm 82 polemically adopts and transforms this motif, presenting the Lord as the supreme judge who condemns the Canaanite deities for their injustice. While the Baal Cycle depicts the divine council as a hierarchically organized system in which El holds sovereign authority, Psalm 82 redefines this structure by dismantling its tiers and elevating the God of Israel as the sole sovereign ruler of heaven and earth. This adaptation reflects broader theological and sociocultural developments that contribute to the monotheistic understanding of God in Israel. ► *Keywords:* Baal Cycle, Psalm 82, divine council, Ugaritic texts, Yahweh, El, monotheism, justice, judge, reception.